۳۸ "مسلم شریف" ابوالحسین مسلم بن حجاج قشیری رح متوفی ۲۶۱ھ
اشاعت خالد احسان پبلشرز لاهور.
صفحات:- ۲۵، ۶۹، ۱۴۸، ۱۵۰، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۶۲، ۱۸۱، ۱۹۲، ۲۷۵، ۳۸۰، ۴۴۸، ۵۱۰

۳۹ "مشکوٰۃ شریف" امام ولی الدین محمد بن عبداللہ الخطیب رح
متوفی ۷۴۲ھ اشاعت فرید بک اسٹال اردو بازار لاهور
صفحات:- ۲۷۸، ۴۰۸. شعبۂ اسلامیات سندھ زرعی یونیورسٹی تنبو (حیدرآباد)

۴۰ "الملفوظ" الشیخ عبدالقادر گیلانی رح متوفی ۵۶۱ھ
صفحات:- ۲۰۸

"ن"

۴۱ "نسائی" امام ابوعبدالرحمٰن احمد بن شعیب نسائی متوفی ۳۰۳ھ
اشاعت فرید بک اسٹال اردو بازار لاهور شعبۂ اسلامیات زرعی
یونیورسٹی تنبو (حیدرآباد)
صفحات:- ۵۵۴

۴۲ "نفحات" اصل نالو نفحات الانس آهي هي فارسي ۾ آهي تصنيف
مولانا نورالدین عبدالرحمٰن جامی رح متوفی ۸۸۱ھ
صفحات:- ۱۶۳ اشاعت از انتشارات کتاب فروشی محمودی کال نمبر ۲۹۷/۴۹۲ ۲۱۶
مين لئبريري سنڌ يونيورسٽي جامشورو.

شخصيات

شیخ عبیلی جن الله رحمن پاري ۲۷ تفسیر المسمی به "انوارالاسرار" عربي ۽ ۾
جن مفسرن ۽ محدثن ۽ بزرگن جي نالن ۽ اقوال جو ذکر کيو ٿن جو احوال هن ڪتاب
هيٺين صفحن تي واقع آهي.

۱ "بغوي" رحافظ محي السنة ابو محمد الحسين البغوي)

صفحا:- ۱۵۳، ۱۹۸، ۳۵۰، ۳۸۹، ۴۱۱، ۴۹۲

۲ "المعيني" رتفسير جامع البيان في تفسير القرآن عربي جو مفسر الشيخ السيد معين الدين)

صفحا:- ۲۸، ۱۵۲، ۱۹۳، ۱۱۲، ۱۱۹، ۲۴۰، ۱۵۸، ۱۵۱، ۴۲۵،

۳ "ابن عباس": ۲۱۸، ۲۷۳، ۲۹۵، ۳۰۴، ۳۱۶، ۳۳۴، ۳۳۷، ۳۵۲، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۸۲،
۳۷۱، ۳۴۸، ۳۴۷، ۳۸۹، ۴۰۴، ۴۴۴، ۴۴۸، ۴۴۹، ۳۵۳، ۲۵۲، ۲۵۴، ۴۳۵،

۴ ابن مسعود:- ۳۳۸، ۳۴۷،

۵ قتادة:- ۳۴۰،

۶ مقاتل ۳۲۷، ۳۴۰، رهن جو تفسير مقاتل آهي سندس اصل نالو مقاتل بن حيان آهي.
۱۵۶،
اسلامي سائيڪلوپيڊيا ص ۲۰۲/۱۲۰

۷ سفيان بن عيينه:- ۳۲۹،

۸ ابو سليمان دارانی:- ۳۳۹،

۹ الواحدی:- صاحب بسيط، وسيط ۽ وجيز امام ابوالحسن علی بن احمد
صفحا:- ۳۳۰، ۳۴۰ واحدی متوفی ۴۶۸ھ
(اسلامي سائيڪلوپيڊيا ص ۷۹۶/۲۲۰ اشاعت
اخبار پيپر لاهور)

۱۰ "عکرمه":- تفسير عکرمه جو مفسر آهي. هن تفسير جا مطلب عبدالله بن عباس رض
صفحا:- ۱۴۹ کان روايت ڪيا ويا آهن. هي حضرت عبدالله بن عباس رض جو غلام هو.
تابعي هو. متوفی ۱۰۷ھ اسلامي سائيڪلوپيڊيا مشهور عالم ص ۲۰۲/۱۲۰

۱۱ "النووی" رمحي الدين ابي زڪريا يحيی بن شرف نووی متوفی ۶۷۶ھ
اشاعت
صفحا:- ۴۷، ۱۵۱، ۱۶۲،
(ڪتاب رياض الصالحين رحديث) جو مصنف
اشاعت مڪتبه مدنيه اردو بازار لاهور
۽ ڇاپيو آهي.

۱۲ "ابن عطا"
صفحا ۴۶، ۱۰۳

۱۳ "السید محمد کیسو دراز" (متوفی ۸۲۵ھ دکن) صفحا ۵۶-۵۷

۱۴ "حجة الاسلام" امام ابی الحامد محمد بن محمد الغزالی متوفی ۵۰۵ھ
صفحا:- ۴۵، ۵۶۲

۱۵ "شقیق بلخی" (خراسان جي هڪ مقتدر صوفي، جو نالو آهي جنهن ابراهيم ادهم کان طريقت حاصل ڪئي متوفی ۱۵۳ھ) اسلامی سائیکلوپیڈیا یا مشی محبوب عالم ۴۳۹ - ۴۳۷ / ۲۷۰
صفحا:- ۱۷۷

۱۶ "سلطان العارفین ابی یزید" صفحا:- ۱۷۷

۱۷ "القاضی" (مراد قاضی ناصرالدین بیضاوی آهي متوفی ۶۸۵ھ)
صفحا:- ۴۵، ۷۷ اشاعت اصح المطابع وکارخانہ تجارت کتب کراچی
کال نمبر ۲۹۷.۶۱۶ بیضاوی سنڌ یونیورسٹي.

۱۸ "الشیخ محی الدین" امام نووی رح متوفی ۶۷۶ھ صفحا:- ۴۵

۱۹ "ابراهیم ادهم" (بلخ جو شهزادو هو بعد ۾ اولوالعزم اولیاء الله جي زمري ۾ داخل ٿيو)
صفحا:- ۱۷۷

۲۰ "السید احمد کبیر" (سلطان العارفین سید احمد کبیر، حضرت مخدوم میر سید جلال الدین مخدوم جهانیان جهان گشت جو والد بزرگوار آهي جو سهروردی آهي. ۲ آب کوثر از شیخ محمد اکرام ص ۲۷۷، ۲۱۶ حاشیہ ۲ اشاعت ادارۂ ثقافت اسلامیہ لاهور)
صفحا:- ۴۲-۱۴۳

۲۱ "امام جعفر الصادق رح"
صفحا:- ۲۸۳، ۳۳۴، ۲۰۶، ۵۳۱،

۲۲ "شبلی علیہ الرحمة" (هی بزرگ "تفسیر شبلی" جو مفسر آهي سندس نالو امام شبلي بن عبا د مڪي آهي. اسلامی سائیکلوپیڈیا ص ۲۰۰ / ۱۶ مشی محبوب عالم ایڈیٹر اخبار لاهور)
صفحا:- ۴۰۰، ۴۸۰

۲۳ "سید الطائفہ جنید البغدادی" صفحہ: ۱۹۲، ۱۷۲، ۱۷۷، ۲۰۳، ۳۶۴، ۵۰۲

۲۴ "قسطلانی" (سند نالو احمد بن محمد قسطلانی متوفی ۹۲۳ھ آھي)
صفحہ:- ۳۹۶

۲۵ "ضحاک" (ضحاک بن مزاحم هلالي. حديث جي اڪابر عماء مان هو وفات پهرين ۱۰۵ هجري
صفحہ:- ۳۹ اسلامی انسائیکلوپیڈیا یا مشی محبوب عالم ص ۴۷۰ ج ۲)

۲۶ "زجاج"
صفحہ:- ۳۸۹

۲۷ "ابوسعید الخزاز"
صفحہ:- ۱۶۱

۲۸ "الکاشف" (سڏ الکاشف عن حقائق السنن جو مصنف آهي سندس نالو حسن بن محمد الطیبی آهي) (اهڙو ڪرڏه ڪتاب قباءِ قبر پرستي جي مصادر تان ڪنڊ ڪولوي محمد قاسم سومرو ڪتب بادي نوشهرو فيروز)
صفحہ:- ۲۰۴

۲۹ "محمد الحسینی"
صفحہ:- ۵۷

۳۰ "مسروق" (مسروق بن اجدع بن مالک کوفي کنيت ابو عائشه) (مزيد معلومات ص ۱۵۰ حاشيي ۲ ۾ ملاحظه فرمايو. ۽ ڪتاب تاريخ تفسير و مفسرين ص ۱۱۵ مصنف پروفيسر غلام احمد حريري)
صفحہ:- ۱۵۰

۳۱ "امام شافعی" (محمد بن ادريس شافعي متوفي ۱۵۰ھ)
صفحہ:- ۲۰۲،

۳۲ "السیوطی" (علامه جلال الدين عبد الرحمٰن بن ابي بڪر السيوطي متوفي ۹۱۱ھ
صفحہ:- ۴۶۷

۳۳ "مجاهد"
صفحہ:- ۵۰۲، ۵۱۷،

"امدادي کتب"

ٽيسٽر جي حل ڪرڻ لاءِ جنهن ڪتابن تان مدد وٺڻي ڏيئي آهي
انهيءَ مختصر جائزو.

نمبر شمار	ڪتاب جو نالو	تالف - مصنف يا مفسر	اشاعت
١	تفسير مظهري اردو	هي تفسير علامه قاضي محمد ثناء الله پاني پتي جو مڪمل آهي. نهايت عمدو تفسير آهي منقولات کي تحقيق سان آڻڻو اٿس. متوفي ١٢٢٥ھ	سعيد ايڇ ايم ڪمپني ادب منزل پاڪستان چوڪ ڪراچي
٢	تفسير جلالين عربي	اول کان بني اسرائيل سورة تائين علامه جلال الدين محمد بن احمد المحلي الشافعي المتوفي ٨٦٤ھ جو ٻڌل آهي ۽ سورة ڪهف کان آخر تائين علامه جلال الدين عبدالرحمٰن بن ابي بڪر السيوطي المتوفي ٩١١ھ ٻڌل پورو ڪيو	نور محمد اصح المطابع ڪارخانه تجارت ڪتب آرام باغ ڪراچي
٣	تفسير ابن ڪثير عربي ۽ اردو	علامه ابو الفداء عماد الدين اسماعيل بن عمر الخطيب ابن ڪثير حافظ ابن ڪثير جي نالي سان مشهور آهي. المتوفي ٧٧٤ھ	عربي بيروت اردو - نور محمد ڪارخانه تجارت ڪتب ڪراچي.
٤	تفسير حقاني	مولانا ابو محمد عبدالحق حقاني دهلوي جو آڻن جلدن ۾ اردو زبان ۾ تفسير آهي متوفي ١٩٠٠ء	المڪتبة العزيزية اردو بازار لاهور
٥	تفسير معارف القرآن	مفتي محمد شفيع ڪراچي آڻن جلدن ۾ آهي متوفي ١٩٧٦ء	ادارة المعارف ڪراچي
٦	تفسير تنوير الايمان	مولانا محمد عثمان فرنگ زاده جو سنڌي زبان ۾ تفسير آهي	مولوي محمد عظيم تاجران ڪتب شاهي بازار شڪارپور سنڌ
٧	تفسير ابن عباس عربي	عبدالله بن عباس رض آنحضرت ﷺ جن جو سوٽ حضرت عباس رض جو فرزند آهي. متوفي ٧١ھ	
٨	القرآن الحڪيم مع ترجمو ۽ تفسير	مولانا عبدالماجد دريا آبادي	تاج ڪمپني ليميٽڊ لاهور ۽ ڪراچي

نمبر شمار	کتاب جو نالو	مؤلف۔ مصنف یا مفسر	اشاعت
۹	قرآن شریف	سندي ترجمہ مترجمہ محمد مدنی حاشیہ مولانا غلام مصطفیٰ قاسمي صاحب مد ظلہ العالی	ایجوکیشنل پریس کراچی
۱۰	قرآن کریم	اردو ترجمہ مولانا احمد رضا تفسیر مولانا نعیم الدین	تاج کمپنی لاهور کراچی
۱۱	برهانپور کے سندھی اولیاء	سید محمد مطیع اللہ راشد برهانپوری	سندی ادبی بورڈ جامشورو
۱۲	کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون	عالم، فاضل، ادیب و کامل مؤرخ مصطفیٰ بن عبد اللہ المعروف بحاجي خليفه و بکاتب چلبی	نور محمد اصح المطابع کارخانہ تجارت کتب کراچی
۱۳	اسلامی سائیکلو پیڈیا اردو	مرتبہ منشي محبوب عالم ایڈیٹر پیسہ اخبار لاهور	پیسہ اخبار استریٹ لاهور
۱۴	اسلامی انسائیکلو پیڈیا اردو	سید قاسم محمود	شاهکار بک فاؤنڈیشن غلام حسین اسٹریٹ کراچی ۱
۱۵	اسلامی درسگاه	سندي۔ ڈاکٹر محمد جمن تالپر صاحب	
۱۶	تذکره مشاهیر سنڌ	مولانا دین محمد وفائي	سندی ادبی بورڈ
۱۷	عین المعانی فارسی	مسیح الاولیاء عیسیٰ جند اللہ برهانپوري متوفی ۱۰۳۱ھ	قلمی سین ٹیریری جامعہ سنڌ جامشورو
۱۸	المنجد عربي	الاب لويس معلوف اليسوعي	بیروت
۱۹	القاموس الجديد عربي کا اردو لغات	مولانا وحید الزمان کیرانوی	صابری لائبریری اردو بازار لاهور
۲۰	کشف الحقائق	فارسي ابو الفرح سراج الدین اسمٰعیل بن محمود سندي استاد مسیح الاولیا قدس سرہٗ۔	قلمي سینٹرل لائبریری سنڌ یونیورسٹي
۲۱	تاریخ تفسیر و مفسرین	پروفیسر غلام احمد حریری	
۲۲	تاریخ التفسیر	عبد الصمد صارم	ڈاکٹر شفیع محمد نظامانی شعبۂ اسلامیات پروفیسر سنڌ زرعی یونیورسٹی ٹنڈو جام و ٹنڈو الہ یار۔
۲۳	کمالین شرح تفسیر جلالین	مولوی سلام اللہ بن شیخ الاسلام مولوی محمد	

DEPARTMENT OF ISLAMIC CULTURE AND RELIGION

UNIVERSITY OF SINDH. JAMSHORO

ANWARUL ISRAR

(TAFSIR AL-QURAN FROM SURA MOUNT TO SURA THE IRON)

BY

ISA JUNDULLAH PATAI

CRITICAL REVIEW AND TRANSLATION IN SINDHI

HAFIZ MUHAMMAD USMAN S/O MUHAMMAD YAQUB MEMON

Ph.D THESIS

UNDER THE GUIDANCE OF

PROF. Dr. SYED AHMAD IQBAL

PROF. Dr. MADAD ALI QADRI

UNIVERSITY OF SINDH. JAMSHORO

1992

ABSTRACT

Praise be to Allah, and sufficeth and peace be unto the chosen slaves. The erudite among His bondsmen fear Allah alone. Our Lord! And raise up in their midst a messenger from among them who shall recite unto them Thy revelations, and shall instruct them in the Scripture and in wisdom, and shall make them grow. Lo! Thou art the Mighty, Wise.Those who follow the righteous path will find in it the Knowledge. Allah hath made the path leading to Garden easy. And the place of one having sound Knowledge to that of the Worshiper is well compared with the place of the Moon to all the Stars.

And then, In the past Islamic Sindh has remained cradle of the nourishment for Islam and Islamic literature. Islamic Scholars of Sindh have contributed a lot in promotion of Islamic literature and ideology not only in Sindh but also traveled abroad and made contributions there. Sindh has produced many scholars and certain of them have attained international fame. Names such as Shaikh Abu Ma'ashar Sindhi, Allama Abu Jafar Debali,, Makhdoom Muhammad Hashim Thatvi, Makhdoom Muhammad Nooh Sarwari, Makhdoom Mueenudin Thatvi and his contemporary experts may be quoted as examples.

Contributions of experts from rural Sindh towards Islamic culture and teachings are even nowa-days being realized. Pat, a small village in Dadu District of Sindh, was at times known as "City of Knowledge" or "City of Experts" and there is no exaggeration in this statement. Pat has remained the center for Islamic scholars and Sufis. Even nowa-days, the Patai's are at the forefront in many areas day to day life. This treasure Island of knowledge has produced an Islamic expert, Shaikh Issa Jundullah bin Kasim bin Yousaf Patai, whose parents migrated from Sindh due to unavoidable circumstances prevalent at that time.

MIGRATION: During the year 1539 A.D./946A.H. Sindh was ruled by Mirza Shah Hasan son of Shah Beg (the Arghoun King). At that time Mughal King Humayun of India being defeated by Sher Shah Suri, entered Sindh for the sake of refuge. However, the young Arghoun King of Sindh got afraid of Humayun and created chaotic situation and destruction of Agrarian infra-structure in Sindh so that the defeated Mughal king will not occupy his kingdom. Mir Sultan Mahmud Khan Bakhir, a close aide of the Arghoun King, was a key figure for agriculture destruction. If any farmer's land was found cultivated that farmer was executed and his carcass was filled with straw and kept for display to frighten other farmers. Famine was at its peak and people had more value for food than their life. Peace was replaced by chaos and disorder. The Mughal king entered in Sindh in the year 1540A.D./947A.H. via Lahore to Uch and he arrived in Rohri, Sindh in 1541A.D./948A.H. and temporarily settled in Babar Lu, a small village near Rohri. This chaotic situation in Sindh continued until the Mughal King Humayun left Sindh.

Because of political disturbances and famine like situation due to destruction of Agrarian infra-structure, Qasim bin Yousaf (father of the author) along with his family migrated in 1543A.D./950A.H. via Ahmadabad to Gujrat, India. From Gujrat, the author's uncle Shaikh Tahir (a well knwon scholar in Hadis) was invited to migrate to Elchi pur Barar, South India by king Tufal Khan. Tufal Khan was a staunch Muslim and awarded Shaikh Tahir (Uncle of the author) with Jagir.

The author Shaikh Isa was born on 5th Zul Haj, 962A.H. (Saturday Night). His primary education started with the learning and memorization of the Holy Quran under the guidance of Abu Al-Farah Sirajudin Ismail bin Mhamud Sindhi (Farahi). Shaikh Isa received susequent trainings from various teachers. Also he learnt Sufism from his teacher, Shaikh Lushkar Muhammad Arif and became a good Murid of his teacher. The author chose the teaching of religion

and Quran as a profession.

Shaikh Isa is author of many books and according to Shaikh Muti-ullah Rashid Burhanpuri, Shaikh Isa has written thirteen books including Tafsir Anwarul Israr.

REASONS TO CHOOSE THIS TITLE: At the time of registration I conntacted my research guide Prof. Dr. Syed Iqbal. As I was interested in Uloom Tafsir my guide advised me to seek help of Allama Qasmi Saheb. Allama Qasni suggested me to choose Tafsir Anwarul Israr as Ph.D. topic as this Tafsir is carefully written and contain valuable information for the readers. Allama Qasmi further told me that the hand written script of the Section (Para) 27 that comprises of Sura the Mount to Sura the Iron of the Tafsir "Anwarul-Israr" written in Arabic by Shaikh Isa Jundullah Patai is available in Sindh University Library.

First I went through the hand written script of Tafsir lying in Sindh University Library and I was very much impressed while reading it. I managed through Mr. Shafi Muhammad Brohi, Incharge of Oriental Studies section of Library, a photostat copy of this Script. Then I firmly decided to translate this script in Sindhi language to benefit the average readers who are unable to understand Arabic from the original work of early Muslim scholars. Now this Tafsir Anwarul Israr is the topic of my Ph.D. research. I have translated this part of Tafsir in Sindhi Language as my Ph.D. Thesis.

PLACE OF TAFSIR "ANWARUL ISRAR: The commentary of this highly valued Tafsir includes critical review based on Traditions, Sharia Law and Sufism. The commentary on Section 27 (under study) is written in self-explanatory manner to enable the reader to comprehend the information easily.

Shaikh Muti-ullah Rashid describes that the author wrote the Commentary of First Two Sections of Holy Quran (Tafsir Anwarul Israr) and sent to his

uncle Shaikh Muhammad Tahir Muhadis for critical evaluation and remarks. The messenger was advised to keep the anonynity of the author. Accordingly the messenger told Shaikh Muhammd Tahir kindly evaluate the script and a advise us whether this Tafsir should be made public or not?

Shaikh Muhammad Tahir Muhadis an Expert in Tafsir, after going through the script critically, gave excellent remarks and said to the messenger that you are lucky to have this Tafsir (Anwarul Israr) with you. Such a valuable Tafsir is not available to the average readers of this area. This Tafsir is the outcome of the efforts of an expert who has attained the ranks of Ghous or Qutub. These encouraging remarks inspired the author Shaikh Isa to complete the project with full devotion. When Shaikh Muhammad Tahir Muhadis knew that the Tafsir Anwarul Israr is written by Shaikh Isa, his nephew, he was very much delighted and he made a courtesy call to the author to congratulate him. Shaikh Muhammad Tahir Muhadis embraced the author with great pleasure and said God be Glorified, with grace of God I am at the verge of perfection but you have attained the perfection.

THE MANUSCRIPT: The Arabic script of Section 27, starting with Sura the Mount and ending with Sura the Iron, occupied 248 pages. The paper of the script is very old and has been damaged by insects. Therefore, I had difficulties in understanding the portions of the script which were damaged by insects. I had to consult other books on Tafsir and related subjects to deduce the meaning of this Tafsir. I have translated this Arabic script in Sindhi and Sindhi script occupies about 600 pages. Sindhi script also includes a detailed information on the life of the author and his religious activities.

I have also mentioned the details of the books the Shaikh Isa had consulted to write the Arabic script. Many of these books are out of print, therefore, I have also mentioned the sources from where further information about these rare books could be obtained. At certain place I have clarified

the necessary information in Sindhi script so as enable an average reader to understand the script easily.

IMPORTANT FEATURES: In most cases Commentaries or Tafsirs are based on quoting Traditions, or Analytical Reasoning, or Sufism, etc. only. However, in this highly informative Tafsir, the author has carefully included the Traditions. Also, the author has critically discussed the Sharia laws based on the combination of Traditions and Analytical Reasoning. Simultaneously, wherever necessary, the author has clarified certain points through Sufism school of thought. Likewise in commentary of Sura the Star, author has commented that The Morning Star rises on the hearts filled with truthfulness and piety or the real Sun rising on the hearts of those who understand (God) so as to prevent then from being astray, or pouring the light (Guidance) on the heart who have gone beguile.

CONCLUSIONS: This book will be beneficial to average readers who are interested in understanding the meaning of Holy Quran and to the students pursuing higher studies in religious schools or Universities. Because most of well known Tafsirs are written either in Arabic or Persian and very few have been translated in Urdu. However, very scanty literature on Tafsirs is available in Sindhi Language. This Tafsir, just a step forward in this area, will not only benefit Sindhi readers but also will create better image of the Department of Islamic Culture and Religion, University of Sindh, Jamshoro.